

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, ADMINISTRATIVE ȘI
ALE COMUNICĂRII
ȘCOALA DOCTORALĂ DE COMUNICARE, RELAȚII
PUBLICE ȘI PUBLICITATE

Mitul Salvatorului în strategiile de comunicare în campaniile
pentru alegeri prezidențiale în România postdecembristă

-Rezumat-

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Sandu Frunză

Student-doctorand:

Ariana-Loreta Guga

Cluj-Napoca

2020

Cuprins

Cuprins

Lista de figuri	4
Introducere	6
0.1. O privire de ansamblu asupra mitului politic.....	9
0.2. O privire de ansamblu asupra președinților României de după 1989	10
0.3. Scopul și obiectivele cercetării.....	11
0.4. Structura lucrării	12
Capitolul I. Comunicarea politică în contextul societăților democratice.	
Perspective asupra impactului retoricii și a mitului politic în cadrul acesteia 17	
I.1. Dincolo de imagine: comunicarea sub formă de exercițiu politic în cadrul democrației	17
I.2. Implicațiile retoricii în construcția comunicării politice. Analiză și perspective.	22
I.3. Scurtă analiză a mitului politic și rolul său în elaborarea comunicării politice	25
I.4. Concluzii	26
Capitolul II. O analiză profundă a mitului. Structuri de înțelegere, perspective regăsite în spațiul românesc și internațional și aportul memoriei colective în analiza mitului.....	
28	
II.1. Definiții, obstacole, rezultate: o privire de ansamblu asupra complexității mitului.....	28
II.2. Chiara Bottici: Mitul politic în perspective actuale. Implicații și perspective	44
II.3. Memoria colectivă între experiența de grup și aportul său în analiza mitului politic	47
II. 4. Concluzii	52
Capitolul III. Metode de cercetare: dinspre ipoteze și întrebări de cercetare spre înțelegerea și formularea limitelor cercetării și a perspectivelor ulterioare	
54	
III.1. Formularea întrebărilor de cercetare și elementele analizei de conținut	54
III.2. QDA Miner: prezentarea programului de analiză și a primului set de coduri analizate	55
III.3. Implicațiile pozitive ale politicii comparate și aportul său ca metodă de cercetare	59
III.4. Examinarea elementelor-cheie din cadrul analizei critice a discursului	62
III.5. Prezentarea și analizarea elementelor specifice ale discursului de investiție	66

Capitolul IV. Analiza elementelor-cheie din cadrul cercetării mitului politic. De la ideologie și religie la carismă, populism și impactul său asupra președinților României	71
IV. 1. Câteva perspective despre ideologie: dinspre definiții înspre o societate post-ideologică	71
IV. 2. Legătura dintre mit și religie precum și impactul acesteia asupra lumii politice	79
IV. 3. Carisma: între subiectivitate și importanța acesteia în cadrul mitului Salvatorului și a scenei politice	88
IV. 4. Perspective asupra populismului și prezența sa pe scena politică din România	95
IV. 4.1. Prezența și impactul populismului din perspectiva președinților României	105
IV.4.2. Concluzii.....	109
Capitolul 5. O analiză exhaustivă a mitului Salvatorului din perspectiva președinților României postdecembriste. De la înțelegerea trecutului și a prezentului la perspective de viitor	110
V.1. Implicațiile teoriei dependenței de cale, (dez)iluzia electorală și aportul identității naționale....	110
V. 2. Ion Iliescu: între paternalism și clădirea unei imagini de președinte Salvator	122
V.3. Emil Constantinescu: un fals Mesia sau un Salvator învins de sistem?	131
V.4. Traian Băsescu și România în cei zece ani de autoritate carismatică.....	144
V.5. Klaus Iohannis și imaginea unui Salvator echilibrat. Un alt model de președinte.....	157
V.6. Concluzii.....	169
Capitolul VI. Prezentarea analizei rezultatelor discursurilor de investiție. De la Mitul Salvatorului la prezența și implicațiile populismului	171
VI.1. Prezentarea datelor și analiza discursurilor în QDA Miner din perspectiva mitului Salvatorului	171
VI.2. Prezentarea datelor și analiza discursurilor în QDA Miner din perspectiva populismului	191
VI.3. O analiză hermeneutică a discursurilor de investiție	211
VI.4. Prezentarea rezultatelor întrebărilor de cercetare	227
Concluzii	233
Bibliografie	242

Lista de figuri

Fig. VI.1.1. Distribuția și frecvența codurilor.....	163
Fig. VI. 1.2. Distribuția codurilor (valori).....	164
Fig.VI.1.3. Distribuția codurilor (istorie).....	166

Fig.VI.1.4. Distribuția codurilor (justiție).....	166
Fig. VI.1.5. Distribuția codurilor (instituții).....	169
Fig. VI.1.6. Distribuția codurilor (al doilea mandat).....	171
Fig.VI.1.7. Distribuția codurilor (Ion Iliescu 1992).....	172
Fig. VI.1.8. Distribuția codurilor (Ion Iliescu 2000).....	173
Fig. VI.1.9. Distribuția codurilor (Emil Constantinescu).....	174
Fig. VI.1.10. Distribuția codurilor (Traian Băsescu 2004).....	175
Fig. VI.1.11. Distribuția codurilor (Traian Băsescu 2009).....	176
Fig. VI.1.12. Distribuția codurilor (Klaus Iohannis).....	177
Fig. VI.1.13. Frecvența codurilor (1).....	178
Fig. VI.1.14. Frecvența codurilor (2).....	179
Fig.VI.1.15. Harta proximității.....	180
Fig.VI.1.16. Hartă procentuală (președinți).....	181
Fig.VI.1.17. Hartă procentuală (coduri și discursuri).....	181
Fig.VI.1.18. Harta corespondenței.....	182
Fig. VI.2.1. Distribuția codurilor (populism).....	185
Fig. VI.2.2. Harta proximității (coduri/populism).....	186
Fig. VI.2.3. Harta proximității (discursuri/populism).....	186
Fig. VI.2.4. Distribuția/frecvența codurilor (Ion Iliescu 1992/populism).....	187
Fig. VI.2.5. Distribuția/frecvența codurilor (Traian Băsescu 2004/populism).....	188
Fig. VI.2.6. Distribuția/frecvența codurilor (Ion Iliescu 2000/populism).....	189
Fig. VI.2.7. Distribuția/frecvența codurilor (Klaus Iohannis/populism).....	190
Fig. VI.2.8. Distribuția/frecvența codurilor (Traian Băsescu 2009/populism).....	192
Fig. VI.2.9. Distribuția/frecvența codurilor (Emil Constantinescu/populism).....	193
Fig. VI.2.10. Frecvența codurilor 1 (populism).....	195
Fig. VI.2.11. Harta proximității (populism).....	196
Fig. VI.2.12. Frecvența codurilor 2 (populism).....	197
Fig. VI.3.1. Raporturi hermeneutice.....	211

Cuvinte-cheie: România, mitul Salvatorului, discurs de investiție, președinte, QDA Miner, identitate națională, tranziție, postcomunism, hermeneutică.

Rezumat

Scopul și ipotezele cercetării: Lucrarea de față își propune să dezvolte o analiză a mitului Salvatorului pornind de la imaginea președinților României de după 1989. Astfel, scopul cercetării este de a dovedi că cei care au ocupat cea mai înaltă funcție în stat sunt reprezentanții acestui mit. În acest sens, în vederea realizării lucrării am ținut cont de doi factori pe care i-am considerat importanți. Primul se referă la nevoia de a oferi o altă perspectivă legată de președinții României postcomuniste, înglobând în cadrul acesteia și trecerea de la comunism la democrație. Al doilea factor se referă la dezideratul de a realiza o analiză a mitului Salvatorului, mit pe care îl considerăm reprezentativ pentru scena politică românească, dar care se evidențiază și prin potențialul său de a aduce noi deschideri pe planul analizei politice.

Elementele de mai sus s-au reunit în formularea întrebărilor de cercetare de la care pornește această lucrare. Aceste întrebări sunt:

RQ1: Toate cele 4 mituri politice fundamentale identificate de Raoul Girardet pot fi regăsite într-o mai mare sau mai mică măsură pe planul politic din România. De ce este mitul Salvatorului cel mai reprezentativ?

RQ2: Pornind de la premisa că toți cei patru președinți ai României postdecembriste sunt reprezentanți ai mitului Salvatorului, există vreun președinte care să-și fi asumat această imagine?

RQ3: Doi dintre președinții României au obținut două astfel de mandate. Care au fost diferențele între ele ținând cont de faptul că Traian Băsescu a avut două mandate consecutive iar între cele ale lui Ion Iliescu există o diferență de patru ani?

RQ4: Miturile sunt elemente care se adaptează la schimbările de tip cultural, social sau politic. Care a fost evoluția mitului Salvatorului în cei 30 de ani de la căderea comunismului din punct de vedere al imaginii celor patru președinți?

RQ5: Dat fiind faptul că analiza noastră va avea în prim plan discursurile de investiție ale președinților, dorim să răspundem la următoarea întrebare de cercetare: Care sunt temele recurente în discursul politic de investiție a președinților României care pot fi reprezentative pentru mitul Salvatorului?

Metode de cercetare: În vederea realizării unei cercetări cât mai complete și mai echilibrate am optat pentru utilizarea analizei critice a discursului, a politicii comparate dar și a analizei hermeneutice. Primul tip de analiză s-a concentrat asupra discursurilor de investiție a președinților României de după 1989. Alegerea acestui tip de discurs a avut la bază dorința de a obține date cât mai pertinente și obiective, iar prin utilizarea acestui discurs am reușit să atingem acest scop. De asemenea, această analiză nu ar fi fost posibilă fără integrarea în cadrul lucrării a programului QDA Miner, destinat acestui tip de cercetare. Astfel, în cadrul acestuia am introdus discursurile de investiție, iar mai apoi am formulat o serie de coduri pentru a identifica elementele de care eram interesați. Datele obținute au fost integrate în lucrare sub forma figurilor din capitolul VI, unde am arătat asemănările și deosebirile care există nu doar la nivel de conținut al discursurilor, ci mai ales la nivel de imagine a președinților. Datorită tabloului obținut, am putut susține în mod obiectiv, cu date concrete, analiza președinților pe care am efectuat-o în capitolul V. De asemenea, cu ajutorul elementelor specifice politicii comparate am obținut o interpretare clară dar aprofundată a datelor. Aceasta din urmă a fost continuată prin analiza hermeneutică pe care am efectuat-o, metodă aleasă din două motive; primul constă în dorința de a utiliza o formă de analiză adecvată pentru scopul lucrării dar și pentru obținerea unei aprofundări a datelor deja obținute. Al doilea motiv a fost reprezentat de dorința de a scoate în evidență textul propriu-zis al discursurilor de investiție. Astfel, în cadrul acestei analize am selectat pasaje reprezentative din fiecare discurs pe care le-am analizat ulterior conform unei singure idei, respectiv aceea că hermeneutica prezintă liantul dintre text, realitatea indivizilor și modul de raportare a președintelui la acestea.

Structura lucrării: Pentru a răspunde întrebărilor de mai sus, lucrarea este structurată în șase capitole, fiecare elaborând elementele necesare înțelegerii și analizării imaginii președinților din perspectiva mitului Salvatorului.

Astfel, capitolul I reprezintă un prim pas în cadrul lucrării, pas care își concentrează atenția asupra comunicării politice, dezvoltând această temă în contextul democrației, dar prezentând ulterior și importanța retoricii pe planul comunicării politice. Totodată, am realizat și o scurtă analiză a mitului politic pentru a înțelege care este rolul acestuia în dezvoltarea comunicării politice.

În capitolul al II-lea am realizat o analiză de profunzime a mitului, încorporând nu doar definiții ci și perspectivele actuale legate de mit, punând în prim plan teoria Chiarei Bottici. De asemenea, am integrat în cadrul acestui capitol conceptul de memorie colectivă, unul pe care l-am considerat esențial în înțelegerea și dezvoltarea mitului politic, memoria colectivă fiind un liant între experiențele și identitatea unui grup.

Capitolul III a fost scris cu intenția de a oferi claritate în privința metodelor de cercetare utilizate, fără a ignora însă întrebările de cercetare sau prezentarea unor factori care stau la baza analizei rezultatelor obținute, precum politica comparată. Totodată, am realizat o prezentare clară și necesară a programului folosit în vederea analizării discursurilor de investiție, respectiv QDA Miner. În aceeași ordine de idei, ne-am concentrat atenția și asupra elementelor specifice discursurilor de investiție, iar asta pentru a obține o bază de înțelegere cât mai clară în privința elementelor analizate.

Al IV-lea capitol este dedicat în întregime explorării elementelor-cheie ale mitului politic, respectiv ideologia, religia, carisma și populismul, fiecare ocupând o poziție importantă în analiza mitului. Din dorința de a aprofunda această temă dar și de a o pune mai bine în valoare în cadrul contextului lucrării, populismul a fost analizat și din perspectiva prezenței sale pe scena politică românească, dar și din punctul de vedere al impactului său din perspectiva președinților României.

În capitolul V atenția noastră a fost concentrată aproape exclusiv asupra analizei mitului Salvatorului, realizată din perspectiva președinților României. În vederea acestei analize, am deschis capitolul cu prezentarea teoriei dependenței de cale, completată cu elemente precum identitate națională sau (dez)iluzie electorală. Mai departe, fiecare președinte postdecembrist a fost supus unor observații care au vizat nu doar elemente de imagine, ci și momente ale mandatelor. Astfel, noțiunile descrise și prezentate în capitolele anterioare au fost utilizate pentru a aprofunda comportamente și atitudini reprezentative pentru o imagine de președinte Salvator.

Capitolul VI, cel final, este dedicat prezentării și analizării datelor obținute cu ajutorul QDA Miner, fiind vorba despre date obținute pe baza discursurilor de investiție. De asemenea, acest ultim capitol conține și o analiză hermeneutică a discursurilor de investiție, prin care am obținut o imagine de profunzime a legăturii dintre text, realitate și președinte. Datorită acestei analize, am reușit să încorporem elemente din spectrul filosofiei, obținând în final perspectiva amplă dar

profundă pe care această lucrare a avut-o în vedere. Nu în ultimul rând, acesta este capitolul în care am prezentat și rezultatele întrebărilor de cercetare, acestea reprezentând cea mai potrivită încheiere pentru cercetarea realizată.

Partea de concluzii a lucrării este cea în care am reluat temele principale ale cercetării pentru a construi un argument final. Acesta din urmă a validat ipotezele noastre de cercetare, dovedind că imaginea președinților României postcomuniste este reprezentativă pentru mitul Salvatorului. De asemenea, trebuie adăugat faptul că în cadrul concluziilor am evidențiat faptul că lucrarea are potențialul de a sta la baza unor alte teme de cercetare, cuprinzând o varietate de perspective și deschideri. Nu doar mitul politic este cel care poate fi dezvoltat, ci și elementele care stau la baza lui, iar aici ne referim la memorie colectivă, identitate națională, ideologie, religie sau carismă. Separat, fiecare dintre acestea poate constitui o temă în sine, fie luată împreună cu insuși președintele sau separat. Totodată, deși poate fi privit ca pe o acțiune cu un caracter formal, discursul de investitură este o bună ocazie pentru a identifica mizele pe care un nou președinte le fixează pentru mandatul său, astfel încât acest tip de discurs poate fi analizat mai departe. În final, lucrarea și-a atins scopul, respectiv de a oferi o nouă abordare a analizei politice, recurgând în demersul său la elemente care s-au completat reciproc pentru ca în final să ofere o radiografie a ultimilor 30 de ani de realitate politică văzută nu doar din perspectiva imaginii președinților, cât mai ales din perspectiva mitului Salvatorului.

Bibliografie

Ball, Terence, Dagger, Richard, O'Neill, Daniel I. (ed.) *Political Ideologies and the Democratic ideal*, ed. a 9-a, Boston: Pearson, 2014.

Boda, Iosif, *Cinci ani la Cotroceni*, București: Editura Evenimentul Românesc, 1999.

Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București: Humanitas, 2010.

Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, trad. din franceză de Tatiana Mochi, Humanitas: București, 2000.

Bourdieu, Pierre, *Despre câmpul politic*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza": Iași, 2012.

Cassirer, Ernst, *The Myth of the State*, New Haven: Yale University Press, 1946.

Cassirer, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, traducere de Constantin Cosman, București: Humanitas, 1994.

- Charteris-Black, Jonathan, *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*, ed. a 2-a, Palgrave Macmillan: New York, 2011.
- Chiapponi, Flavio, *Carismă, leadership și populism: câteva elemente pentru o teorie empirică*, trad. din lb. Italiană de Sorina Soare, în Gherghina, Sergiu, Mișcoiu, Sergiu, Soare, Sorina, (ed.), *Populismul contemporan. Un concept controversat și formele sale diverse*, Iași: Institutul European, 2012.
- Chiriac, Iulia Ramona, *Big Issues and Big Words. Europe and Europeanness in the Romanian Presidential Discourse 1993-2007*, București: Tritonic, 2017.
- Conger, Alden Jay, *The Charismatic Leader. Behind the Mystique of Exceptional Leadership*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1989.
- Corbu, Nicoleta, Balaban-Bălaș, Delia, Negrea-Busuioc, Elena, *Romania: Populist Ideology Without Teeth* în Toril, Aalberg, Esser, Frank, Reinemann, Carsten, Strömbäck, Jesper, De Vreese, Claes H., (ed.), *Populist Political Communication in Europe*, New York: Routledge, 2016.
- Couture, Barbara, *Private Commitments and Public Rhetoric: Implications for Ethical Practice*, în *Rhetorical Agendas. Political, Ethical, Spiritual*, Bizzell, Patricia (ed.), New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2006.
- Dâncu, Vasile, *Triburile. Patologii ale politicii românești, de la Revoluție la Generația Facebook*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015.
- Drăghicescu, Dumitru, *Din psihologia poporului român. Introducere*, București: Editura Albatros, 1996.
- Edelman, Murray, *Politica și utilizarea simbolurilor*, Iași: Polirom, 1999.
- Fairclough, Norman, *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*, ed. a 2-a, New York: Routledge, 2010.
- Gallagher, Tom, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, trad. de Mihai Elin, Delia Răzdolescu, Horia Barna, București: Humanitas, 2005.
- Gavrilita, Nicu, *Mit, magie și manipulare politică*, Iași: Institutul European, 2015.
- Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, trad. de Daniel Dimitriu, Institutul European: Iași, 1997.
- Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, trad. de Daniel Dimitriu, Institutul European: Iași, 1997.

Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, trad. de Daniel Dimitriu, Institutul European: Iași, 1997.

Levi, Margaret, *Reconsiderations of Rational Choice in Comparative and Historical Analysis* în Mark Irving Lichbach, Alan S. Zuckerman (ed.), *Comparative Politics. Rationality, Culture, and Structure*, ed. a II-a, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Lilleker, Darren G., *Key Concepts in Political Communication*, Sage Publications: London, 2006.

Olick, Jeffrey, *Collective memory and chronic differentiation: Historicity and the public sphere*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

Palmer, Richard E., *Hermeneutics*, Evanston: Northwestern University Press, 1969.

Pavel, Dan, *Cine, ce și de ce? Interviuuri despre politică și alte tabuuri*, Iași: Polirom, 1998.

Pavel, Dan, Huiu, Iulia, <Nu putem reuși decât împreună>. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, Iași: Polirom, 2003.

Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginarile Politicului*, trad. din franceză de Ionel Bușe și Laurențiu Ciontescu-Samfireag, București: Paideia, 2015.

Wunenburger, Jean-Jacques, *Omul politic între mit și rațiune. O analiză a imaginarului politic*, trad. de Mihaela Căluț, Cluj-Napoca: Editura Alfa Press, 2000.

Bottici, Chiara, Challand, Benoît, *Rethinking Political Myth. The Clash of Civilizations as a Self-Fulfilling Prophecy*, *European Journal of Social Theory*, 9(3), 2006.

Bottici, Chiara, *Imaginal politics*, *Thesis Eleven*, 106(1), 2011.

Bratosin, Ștefan, Ionescu, Mihaela Alexandra, *Church, Religion and Belief: Paradigms for Understanding the Political Phenomenon in Post-Communist Romania*, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 8, No. 24, 2009.

Bulai, Alfred, *Mituri electorale postdecembriste*, *Sfera Politicii* nr. 3 (185) / 2015.

Iancu, Ioana, Balaban Delia Cristina, *Religion and Political Communication during elections in Romania*, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 8, No. 24, 2009.

Lijphart, Arend, Arend Lijphart, *Comparative Politics and the Comparative Method*, *The American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3 (Sep., 1971).

Stoica, Mihnea S., *Political Myths of the Populist Discourse*, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 16, No. 46, 2017.

Tănăsioiu, Cosmina, *Post-Communist Political Symbolism: New myths-same old stories? An analysis of Romanian political mythology* in Romanian Journal of Political Science, Vol 5 - No 1, 111-128, 2005.